

UNIVERSITATEA "BABEȘ-BOLYAI"

CLUJ-NAPOCA

Facultatea de Litere

Catedra de Limba Română și Lingvistică Generală

TEZĂ DE DOCTORAT

Termeni juridici în obiceiurile populare din zona Codru

REZUMAT

**Coordonator științific:
Prof. univ. dr. Elena Dragoș**

Doctorand:
Radu Ciordaș

Cluj-Napoca
2012

În prima secțiune a capitolului întâi (*Coordonatele istorico-geografice ale zonei Codru*) am prezentat destinul unui spațiu din Transilvania atât sub aspect geografic, cât și istoric. Această zonă cercetată de noi, indiferent că aparține administrativ județelor Maramureș, Satu – Mare sau Sălaj, are o civilizație proprie, cu puternice trăsături comune care o definesc și astăzi, în raport cu celelalte ținuturi transilvănene. Aceste caracteristici proprii provin din istorie: zona a fost locuită în primele secole ale erei noastre de către triburi de daci liberi, care nu s-au aflat în interiorul granițelor provinciei romane (106 e.n. – 275 e.n.).

De la data primei atestări documentare, satele zonei sunt amintite mereu, dar într-un alt context istorico-social, legat de pătrunderea ungarilor în Transilvania și de noua organizare feudală. În 1918, oamenii de aici s-au unit cu țara, continuându-și viața pe teritoriul ce le-a aparținut dintotdeauna.

Ocupațiile principale ale locuitorilor au fost agricultura și creșterea vitelor. Pe lângă acestea, mai amintim câteva îndeletniciri specifice, producând nu numai pentru nevoile lor, ci și pentru schimb: dulgheritul, șindrilitul, rotăritul, confecționarea unor obiecte de uz casnic și de mobilier.

O parte însemnată a vieții folclorice a zonei se desfășoară în cadrul unor ocazii speciale, potrivit cu nevoile materiale, sociale și spirituale ale oamenilor.

În următorul subcapitol (*Particularități lingvistice ale zonei Codru*) am încadrat acest spațiu, din punct de vedere lingvistic, subdialectului crișean, unul dintre cele mai conservatoare și mai arhaice, din cadrul dialectelor nord-dunărene (Coteanu 1959: 71). Amintim câteva caracteristici ale graiului din această zonă: vocalele cunosc fenomenul trecerii acestora (*e*, *a*, *o*), în poziție neaccentuată, la vocale închise: *câni*, *păhar*, *bini*, *acuperit*; închiderea lui *-ă* final la *î*: *váci*, *mási*; lipsa diftongului *îi* în cuvintele: *cân'i*, *pân'i*, *mân'i*; *o* inițial trece la *uă*: *uăi*, *uăk*, iar după consoanele simple sau grupuri se înregistrează un *-u* final: *kipu*, *lupu*, *mărgu*, *ședu*.

Fenomenul palatalizării labialelor nu este general, existând forme palatalizate în diferite stadii: *p*, *b* și *m* devin *pt*, *bd* și *mn*, iar pentru *f* și *v* sunt mai frecvente stadiile *h*, *d'* sau *y*: *pt'icior*, *abd'e*, *hir*, *herbe*, *d'ițal*, *d'init*. Rotacismul e un fenomen sporadic: *irimă*, *fărinî*, *jerunk'i*.

În privința morfosintaxei, înregistrăm următoarele caracteristici: exprimarea raportului de dativ se face cu prepoziția *către*, exprimarea conjunctivului cu *și* în loc de *să*.

Din punct de vedere lexical, în graiul codrenesc vom găsi multe forme din secolul al XVII-lea, din care multe nu au fost explicate suficient sau nu li

s-au pătruns sensul pe care-l oferă ele în raport cu echivalentele lor de azi: *a hori, a cura, a pițiga, cotătoare, prunc, cățân, ciucuri, herneu*.

Capitolul al III-lea, intitulat *Specificul literaturii juridice în context istoric*, subliniază faptul că documentele administrative și juridice sunt, din punct de vedere al stilului, bine diferențiate de alte stiluri ale limbii literare. Specificul lor se naște din necesitatea de a oglindi nemijlocit anumite relații politice, economice și sociale. Conservatorismul stilului juridic este legat de tendința de a păstra nealterată tradiția formulelor consacrate, iar inovațiile semnalate sunt consecințele nevoii de a se adapta imediat la necesitățile momentului, la schimbările rapide pe care le înregistrează viața publică. Există, așadar, pe de o parte, reacția contra conservatorismului, a rutinei, a formelor tradiționale prin introducerea neologismelor: *armie, comisie, congres, corespondență, deputat, factură*, iar pe de altă parte tendința de a păstra formulele consacrate: *plecăciune, ne închinăm, preacinstit, plecați*.

Textele administrative recurg la numeroase expresii și locuțiuni caracteristice limbii vorbite, termeni din lexicul popular regional: *cupeț, întocmire; plevilă, a se învecina, țidulă*.

Capitolul al II-lea (*Obiceiuri juridice și sociale, obștea sătească și rolul ei*), ce se structurează pe mai multe subcapitole, debutează cu expunerea unor păreri ale unor cercetători (N. Densușianu, B.P. Hasdeu, N. Iorga, George Fotino) cu privire la legislația satului, „obiceiul pământului” și „legea țării”. În sens lingvistic, termenul *obicei* este de origine slavă și a fost utilizat la origine, cu sens predominant juridic, „obiceiul pământului”, fiind propriu numai vocabularului juridic românesc. Cuvântul *lege* are înțelesul de „drept nescris” și vine de la latinescul *re-ligio*, adică „a lega pe dinăuntru, prin credință și conștiință”.

Începând din secolul al XVII-lea, cuvântul *lege* începe să fie utilizat numai pentru desemnarea dreptului scris, iar dreptul nescris era desemnat prin cuvântul *obicei*. Dreptul nostru nescris este consemnat și prin termenul de *lege creștinească* (Cernea, Molcuț 1999: 58). În unele texte moderne dreptul nostru nescris este denumit și *jus valahicum*.

În limbajul actual, obiceiul juridic este desemnat prin termenul *cutumă* și *drept cutumiar*. În lucrările sale despre istoria dreptului cutumiar, N. Iorga susține că acest drept a fost extrem de activ la noi până în secolul al XVIII-lea și că până astăzi supraviețuiesc unele elemente de folclor juridic agrar, că „dreptul agricultorilor e mai vechi decât cel al păstorilor deoarece se referă la formele arhaice ale comunității de posesie a pământului” (Iorga 1935: 73).

Sistemul de drept cutumiar ce reglementează viața agricultorilor cuprindea două mari ramuri de drepturi și datorii social-culturale: una care

se referă la cutumele și practicile „agriculturii mutătoare” și alta, la cutumele „agriculturii stătătoare”. Cele mai vechi cutume, tradiții și uzanțe juridice se referă la noțiunea de *pământ și moșie*.

În subcapitolul Sisteme de drept cutumiar, am analizat câțiva termeni specifici zonei Codru, cum ar fi: *braniște* < sl. *branĭste*, „moșie domnească”; *curătură* < lat. *cura* + suf. *-atură*, „loc într-o pădure curățat de copaci”; *mejdă (mejdie)* < sl. *mežda*, „răzor, hat, hotar”; *pojorâta* < sl. *požaru*, „foc”, „loc cultivabil obținut prin arderea copacilor”; *rúnc* < lat. *runcus*, „loc despădurit folosit pentru a fi cultivat”; *ius* < lat. *jux*, numit și *iuș*, „drept de folosință”.

În subcapitolul *Organizarea judecătorească a satelor*, am evidențiat prezența *scaunului sătesc*, cu *judele satului*, *forul dominal* și *Tabla princiară*, instanțe de judecată a pricinilor în Transilvania și, implicit, în Codru. *Scaunul de judecată* era așezat la hotare și, de aici, și expresia *judecata la hotare*.

Hotarul, în conștiința juridică a țaranului român, reprezintă o instituție de drept cutumiar, fără de care nu se pot explica multe din aspectele arhaice ale legii țării. Aici au loc „pedepsele la hotar”, numite în Codru și „zgleamăn”, termen cu etimologie necunoscută, deși, după modul de așezare a sunetelor, grupele *zgl/zgr* par a fi de origine dacă.

Dreptul Transilvaniei în epoca dominației habsburgice este un subcapitol care evidențiază prezența obiceiului juridic românesc în condițiile în care monarhia habsburgică și Dieta Transilvaniei promovau o rânduială juridică suprapusă obiceiului pământului.

Principatul Transilvaniei constituie expresia stadiului dezvoltării istorico-sociale și politice a acestei țări românești, iar sistemul conducerii acestuia cuprinde: Principele Transilvaniei, Dieta, Consiliul intim, Biserica oficială, iar organele locale: „cnezi” și „juzi”, „congregația nobililor”, „Tripartitul lui Verböczi”.

În continuare lucrarea noastră abordează problema semnelor juridice, felul în care a fost pusă problema în zona Codru. Investigația în sine, dificilă, devine grea și pentru faptul că datele esențiale ale problemei sunt de domeniul istoriei, iar documentele și exemplele sunt foarte rare, literatura de specialitate pentru acest spațiu lipsind cu desăvârșire.

În Codru semnele categoriilor profesionale se împart în semnele crescătorilor de animale, ale păstorilor, ale agricultorilor sau semne de hotărnicii. Câteva exemple: crucea, preduhul, bradul, două ape, corni, mâna, oale, cuțit, foarfece.

Termenii specifici ai proprietății devălmașe constituie alt subcapitol al tezei noastre, care analizează specificul satelor devălmașe prin prisma

investigațiilor făcute de sociologul H.H. Stahl, care răstoarnă concepția clasică de până atunci cu privire la descendența satelor românești. Concepția clasică conchidea că așezările rurale românești sunt de tip genealogic, adică ar deriva dintr-o familie originară. Stahl ajunge la concluzia că avem de-a face mai degrabă cu o situație în care se observă o devălmășie ce nu are nimic familial în ea, organizarea socială având o asemănare mult mai accentuată cu satul sau comunitatea decât cu familia. Satul românesc este definit astfel: „Este forma de conviețuire socială, pe un trup de moșie, a unui grup biologic închis, deseori legat prin rudenie de ceată, trăind în gospodării familiale, asociate într-o obște, care prin hotărâri luate de către adunările ei generale, are dreptul de a se amesteca în viața particulară a fiecărei gospodării.” (Stahl 1958: 223 - 330).

Am descris apoi satul devălmaș, geneza și dinamica acestuia, hotărnicile și tehnicile acestora: ocolnița din semn în semn, hotărnicile naturale, stâlpirea și semnele puse cu mâna. Termenii legați de hotărnicii, precum și cei ai obștii sunt explicați în subcapitolul următor: *alodiér* < lat. *alodium*, „proprietate funciară liberă scutită de sarcini”; *aservít* < fr. *asservir*, „supus”, „agricultură aservită”; *a biciulí* < magh. *becsülni* „a evalua, a prețui”; *a călcá (hotarul)*, „a umbla pe jos”, „a măsura”; *chizés* < magh. *kezés*, „garant, girant”; *cisláši* < sl. *císlo*, „număr” + suf. *-aši*, „persoane care adună birul”; *clácă* < sl. *kláka*, „munca gratuită pe care țăranul era obligat să o presteze în folosul stăpânului”; *a curá* < lat. *curro*, *currere*, „a fugi, a alerga”; *jelér* < magh. *zyeller*, „țăran fără pământ”; *judécie* – din *judec* < lat. *judex*, „judecător, demnitar”; *móș* – etimologie discutabilă, probabil din substrat (geto-dac). Se face trimitere la < alb. *moshë*. Numărul termenilor este mult mai mare, aproape 60. Se constată un număr destul de mare de termeni de origine latină, dar și slavă și maghiară.

Următoarele subcapitole (*Structura internă a satelor devălmașe*, *Satul devălmaș arhaic* și *Satul devălmaș evoluat*) se referă la organizarea internă a gospodăriilor familiale și a cetelor de neam, precum și la existența unui sistem de cutume legat de moștenire și rudenie biologică sau spirituală, precum și tipurile de regimuri juridice de folosire a patrimoniului. Nu am neglijat nici aici analiza termenilor specifici ai satului devălmaș, precum: *delniță*, *gardurile de țarină*, *jitar*, *vraniță*, *haitău*, *dijmaș* etc. Caracteristica principală a satului devălmaș evoluat este caracterul său deschis către venetici care devin „dijmași vremelnici” sau „dijmași statornici”.

Satul vechi transilvan se prezintă ca un univers pe deplin încheiat, ca o unitate organică în care toate subansamblurile se sincronizează perfect spre a face posibilă desfășurarea normală a vieții sociale. Vechiul sat transilvănean, ca și cel din Codru, se va prezenta într-o ipostază biologică

(consangvinitatea) (Stahl 1958: 78), într-una social-geografică (pe același teritoriu ființează un grup de gospodării familiale cuprinse în asociații). Satul se va înfățișa apoi ca un fenomen de conștiință socială concretizată în ideea de rudenie formulată printr-o „spiță de neam”, care-i leagă pe indivizi de un singur strămoș efectiv sau numai fictiv, în sfârșit, ca un fenomen juridic ce consta în folosirea „sistemului de rudenie” drept instrument de reglementare a raporturilor devălmașe atât în sânul grupului, cât și în sânul obștii (Stahl 1958: 133).

Feudalismul propriu-zis se face destul de tardiv în Transilvania. Certificatul dreptului de proprietate pe tot hotarul în acest sat se făcea prin recunoașterea caracterului de băstinaș prin prezența în așa-numitul *iuș*. Dacă posedă pământ în acel *iuș*, obșteanul era certificat cu drept pe acel lot și pe tot hotarul încă devălmaș. Nobilii acaparează treptat, prin cumpărări, cât mai multe loturi în *iuș*, pretind apoi distribuție din hotarul devălmaș proporțional cu loturile cumpărate. Țăranii încetează, deci, de a mai avea drepturi în sat. (Stahl, 1959: 227). Această soluție agrară încearcă să desfacă, definitiv, starea de devălmășie.

În subcapitolul *Termeni juridici ai dreptului obișnuielnic de moștenire* am avut drept obiectiv evidențierea transmiterii, în satul tradițional, a moștenirii prin actul cu valențe rituale denumit „jurământul cu limbă de moarte” și prin „testament” sau „diată” scris sau oral. Jurământul „cu limbă de moarte” se desfășoară pe patul de moarte cu participarea celor vizați, a rudelor, pe alocuri asistați de martori speciali. Informațiile culese în diferite localități ale Codrului atribuie acestei forme de stabilire a succesiunii calități excepționale, asemănătoare autorității hotărârilor sferei divine: „Ce se spune pe patul morții era sfânt. În unele familii se mai obișnuiește și astăzi.” (Babța, inf. Suciș Irina, 72 ani). În Codru această normă poartă denumirea de *hodontic* < magh. *hogyotek*, „avere”.

Privind transpunerea în practică a „jurământului cu limbă de moarte” și împărțirea moștenirii în general, erau respectate normele tradiționale: donatorul lăsa copiilor și rudelor apropiate, iar urmașii se învoiau și împărțeau „prin înțelegere frățească”.

Rudenia duhovnicească sau spirituală își avea temeiul în tainele botezului și cununiei și producea efecte juridice, căci era fundamentul unei adevărate familii spirituale, conform „legii Țării”. Legea Țării a creat și relații de rudenie care decurgeau din actul înfierii și din cel al înfrățirii.

Pentru locuitorii satelor zonei Codru testamentul n-a constituit o practică generalizată și curentă. În condițiile în care majoritatea acestora erau săraci, mulți iobagi, fără libertăți sociale, mulți analfabeți, mai puțin de 1 % din totalul populației au lăsat un asemenea testament. Prin patenta din

1854 se impuneau conceptele juridice de *proprietate*, *uzufruct*, *funciar*, *moștenire*, stabilite prin codul civil austriac (Balog, Pavel 2002: 49).

Termenii provin din latină și franceză. Unii termeni juridici testamentari rituali se referă la cheltuielile de înmormântare: *comândare*, *spese*, *astruca*, *canură*. Aceștia se împart în cuvinte împrumutate din limba populară sau veche: *drept*, *judicare*, *arătare* = „reclamație”; *a așterne* = „a încunoștiința”; *ceartă* = „litigiu”; *a păzi* = „a respecta” și neologisme specifice stilului juridico-administrativ din Transilvania: *acurat* = „exact”; *conclus* = „decizie”; *erogațiune* = „cheltuială”; *a nulifica* = „a anula” (Todoran 1962: 116 – 120).

Mulți termeni sunt luați din limba populară, având etimologii diferite: *alegădui* < magh. *elágedni*, „a mulțumi”; *a aplacidá* < fr. *applacida*, „a lua în considerare”; *de fipt* < lat. *factus* (*de facto*), „acțiune”, „operă”, „act”; *interes* < germ. *interesse*; *a încopcia* < bg. *kopče*, „a închide, a încheia”; *price* < sl. *pritiča*, „cauză, pretext”.

Vom mai aminti calcuri caracteristici literaturii juridice transilvănene: *abzicere* = renunțare; *amăsurat* = conform; *conchemare* = convocare, precum și forme fonetice datorate limbii maghiare: *articulus*, *comisarăș*, *fiscarăș*, *tituluș* (Todoran 1962: 116 – 120).

În continuarea subcapitolului amintit am analizat și termenii juridici din „partea sufletului”; precum: *ctitor* < sl. *ktitorŭ*; *epilát* (*epülét*) < magh. *epület*, „clădire, edificiu”; *asentiție* < germ. *assentieren*, „recrutare”; *făuria* < lat. *faber*, „fierărie”.

Un capitol important intitulat *Legea nescrisă a stânei și termenii specifici ai acesteia* debutează cu analiza concretă a unor documente etnografice, orale și scrise, interne și externe, a unor cutume, relații și norme juridice legate de activitatea economică a păstoritului liber și aservit. Cercetările de teren efectuate în zona Codru permit încadrarea păstoritului de aici în tipul numit de specialiști păstorit local (Vlăduțiu 1973: 253) sau agricol-local.

În prima lui formă, dreptul pastoral cutumiar este numai partea tradițională vie, orală, care reglementa și fixa experiența profesională și puterea materială a proprietarilor de oi. În a doua formă, dreptul pastoral legiferat este partea din dreptul pastoral feudal fixată în scris. Stăpânul stânei, „baciul de scuteală”, este persoana juridică cu cel mai dezvoltat statut cutumiar. El arendează pășunea din munte, deal, șes sau baltă, tocmește cu simbrie pe ciobani și el ține socoteala produselor lactate.

Sistemul de drept pastoral își are originea în epoca nașterii poporului român și chiar mai înainte, într-o Dacie în care păstoritul constituia o ocupație de bază a populației autohtone. Dreptul cutumiar pastoral a

continuat până la începutul secolului XX, închegându-se în perioada feudală, ca parte constitutivă și esențială a sistemului de drept cutumiar numit la români „legea țării” sau „obiceiul pământului”.

De aceea, termenii juridici pastorali și alți termeni colaterali s-au păstrat din cele mai vechi timpuri, fără ca termeni noi (neologisme) să pătrundă în acest limbaj. Sistemul de drept pastoral s-a transmis printr-o formă nescrisă numită și *consuetudinară*, *cutumiară* sau *obișnuielnică*, și păstrată în bună parte prin tradiție orală până în vremea noastră. Nu am întâlnit termeni din limba slavă sau maghiară decât în număr foarte mic.

Aservirea păstorilor se făcea prin „dijmele oii”; „cisle oii”; „tributul oii”; „claca oii”, sintagme vechi, alături de sancțiunile prevăzute în pravila pentru infracțiuni în păstorit: „vită drept vită”; „păgubașul să ia înzecit”; cutuma „degradării profesionale”.

Subcapitolul *Județul păcurarilor* analizează „ceata bacilor” și atribuțiile lor, „grupa profesională de păstori” în care intră păcurari, ciorângi și mulgători, strungari cu normele lor juridice, aparținând acelei părți a „legii țării” sau „obiceiului pământului” care reglementa activitățile particulare ale modului de viață pastoral și cum se aplicau aceste norme în comunitatea de păstori.

Judecata păstorilor, un alt subcapitol al lucrării, se referă la o formă specială de activitate comunitară efectuată de ceata păstorilor judecătorești (trei, cinci sau șapte) în anumite cazuri stabilite prin tradiție. Tehnica judecării păstorilor se deosebea întrucâtva de aceea a judecării bătrânilor satului.

În viața pastorală, unul dintre momentele cele mai importante ale calendarului pastoral era și este și în prezent „măsurîșul” sau „împreunatul” oilor, eveniment de maximă importanță pentru *turmași*, adevărată sărbătoare pentru întreaga comunitate agro-pastorală. *Măsurîșul* este cunoscut și sub denumirea de *sâmbra oilor* și este, printre altele, o sărbătoare de primăvară, nelegată de o zi anumită a calendarului, marcând constituirea stânelor prin asociere în satele în care gospodăriile țărănești creșteau oi pentru nevoile lor, mai puțin pentru piață.

Termenii juridici în stână și măsurîșul oilor e un subtitlu ce ne duce la substratul daco-roman, dovedind, ca sintagme și elemente de vocabular, continuitatea limbajului nostru cultural străvechi. Iată câteva exemple: *júde* < lat. *judex*, „reprezentant al comunității rurale”; *judecătă* < lat. *judicata*, „dezbateri în instanță”; *jurământ* < lat. *juramentum*, „angajament solemn de credință”; *măsurá* – vb. < lat. *mensurare*, *măsurîș*, „acțiunea de a măsura”; „împreunatul oilor”; *mânzări* – provine probabil din substrat, „oaie de lapte”; *moșie* – provine din substantivul *moș*, probabil din substratul traco-

dac; *mâneacă* < lat. *manicare*, „a se scula din zori”; *păcurár* < lat. *pecorarius* (*pecolarius*), „păstor îngrijitor de animale”; *stául* < lat. *stabulum*, „adăpost pentru oi”; *stână* < dac. „loc pentru adăpostul oilor”; *strúngă* < comp. albanez *shtrungë*, probabil dac, „loc îngust la stână prin care trec oile”.

Termeni juridici în raporturile familiale în satul tradițional românesc (sistemul patrilinear, exogamia patronimică). De la început trebuie să remarcăm faptul că zonei Codru îi erau proprii descendența patriliară și reședința virilocă: casa (gospodăria) era cunoscută după numele bărbatului (casa lui *Nuțu Indreichii*), numele copilului îl include pe al tatălui într-o relație de apartenență (*Gheorghe a Văsălichii Petri*), soția depinde, la rândul ei, de soț (*Florica lui Andriș*), numele bărbatului este perpetuat și după moartea soțului (*Văduva Mihaiului Lichii*). Regula era ca femeia să meargă la casa bărbatului, dar sunt și situații când bărbatul se așează la locuința femeii, fenomen cunoscut în spațiul cercetat sub denumirea de „măritat” sau „ginere pe curte”, atrăgând după sine renunțarea la numele lui și adoptarea numelui gospodăriei în care intră.

Cei mai apropiați afini sunt în satul nostru tradițional cei doi soți. Rolurile de „soț” și „soție” au fost resimțite relativ târziu ca importante; ne-o dovedește faptul că în unele limbi nici nu există termeni speciali pentru a le defini. Astfel, < lat. *maritus*, „soț” are la origine semnificația sufixului *-itus* însemnând „luat cu sine”, procurat, abținut, adică în posesia lui mari- „fată de vârstă nubilă”, de unde *maritus*, în posesia unei tinere femei. La români termenul n-a dat „soț”, ci „a se mărita”.

Pentru *soție*, latina ne oferă *uxor* cu rădăcina în *i-e* în care primul constituent înseamnă „a se obișnui”, iar al doilea „femeie”, adică ființă feminină cu care te-ai obișnuit. Din latină sunt moșteniți: *gínere* < lat. *gener* și *nórá* < *nūrus* > *norus* > *noru*. Aceeași situație o are și termenul *sórá* < lat. *soror*; *cumnat* < lat. *cognatus*; *muiére* < lat. *mulier* – *erem*; *nevástă* < sl. *nevesta* – „femeie măritată”; *cumătru* < lat. *commater*; *văr* < lat. *consobrinus verus*; *cuscru* < lat. *consocrum*.

Nemotenia este exprimată prin câteva sinonime specifice: „neam”, „viță”, „foaită”, „spiță”.

În subcapitolul *Exogamia patronimică* se urmărește modul în care se atribuie numele proprii, etichete cu rolul de a distinge un particular de ceilalți indivizi (Mill 1988: 33).

Cercetarea noastră încearcă să demonstreze că sistemul antroponomastic al locuitorilor din Codru prezintă o bază juridică (*tria nomina*). Aici, până în zilele noastre, oamenii sunt numiți după numele vechilor apelative cu trei caracteristici (a prenumelui, a numelui gentilic și cognomelui). Românii moștenesc de la romani, ca și de la traci, tipul

patriliniar de parentare: *Costea Pașchii Marcului*, care înseamnă Costea al lui Pașca al lui Marcu.

Obiceiul înfrățirii sau înfărtățirii își are originea în antichitate și a persistat pe teritoriul României până în epoca modernă, constituind o practică larg răspândită în sânul tuturor claselor sociale.

Capitolul al III-lea, intitulat *Termeni juridici în obiceiurile și în creațiile populare ale zonei* abordează la început proprietățile specifice ale obiceiurilor populare: respectul față de tradiție și grija pentru forma obiceiului, îndeplinirea corectă a obiceiului, potrivit rânduielilor tradiționale, caracterul obligatoriu și coercitiv. Folcloristul Arnold Van Gennep (1943: 48) pune în discuție problema respectării și obligativității obiceiurilor. Un exemplu elocvent în acest sens este fenomenul „descolindatului”, care apare acolo unde ceata colindătorilor este refuzată de gazde. Aceasta caută să anuleze urarea prin practici cu efecte dăunătoare și formule specifice.

Activitatea juridică a cetelor de feciori se manifestă și într-un alt obicei, și anume „bricelatul”, prin care Craiul Nou judecă și pedepsește pe cei care au comis fapte incorecte, s-au îmbătat, au fost neîndemânatici în muncile agricole, nu respectă obiceiurile.

Nerespectarea datinilor și obiceiurilor în formele tradiționale atrăgea după sine sancțiuni morale ce țineau de opinia sătească numită „gura lumii” sau „gura satului”. Se sancționa moral lipsa de ospitalitate, abateri de la viața de familie, de la cutume de ordin domestic și obștească, abuzurile de sexualitate, adulterul, abateri de la portul tradițional.

Subcapitolul *Standardizarea modelelor arhetipale* se referă la obiceiurile care se constituie în reguli de conviețuire socială, în legi nescrise care reglează mecanismele socio-culturale, convingerile, deprinderile. Standardizarea facilitează fixarea și menținerea modelelor, a normelor și tiparelor arhetipale, ajutând la păstrarea obiceiurilor prin intermediul cărora acțiunea umană va fi modelată continuu. Obiceiurile se repetă periodic în contexte identice, de aceea comunitatea sătească le consideră *juste* și *obligatorii* pentru toți membrii ei.

Am exemplificat acest principiu prin câteva obiceiuri specifice zonei: Plugarul sau Tânjaua, colindatul, strigarea peste sat, adevărat tribunal al satului. Forța de păstrare a tradiției o găsim în descântec, dar și în vrăji, deoarece societatea rurală românească a fost, într-un trecut îndepărtat, o societate autarhică. Ea își producea și își consuma singură bunurile, având o viață culturală bine conturată.

Urcarea pe munte, similară cu urcarea la cer, la rândul ei descendentă a ritului vechilor geto-daci care-și trimiteau mesagerul spre cer, în paradisul

lui Zalmoxis. Obiceiul are o forță de remanență atât de puternică, încât și astăzi el este încă viu.

În subcapitolul *Caracterul legic al obiceiurilor*, subliniem faptul că toate obiceiurile aveau caracter legic prin repetarea lor obligatorie și aidoma, în aceleași împrejurări, prin credința în necesitatea lor, prin funcțiile precise, augurale sau apotropaice cu care mentalitățile umane de altădată le-au investit.

Majoritatea obiceiurilor a căpătat un sens religios creștin, fapt ce a dus la obligativitatea respectării și îndeplinirii acestora din teama de Dumnezeu. Există expresii de tipul „te bate Dumnezeu”, „te vede Dumnezeu”, „te pedepsește Cel Sfânt” dacă cineva se abate de la respectarea datinilor, a obiceiurilor. Activitatea constrângerii cutumiare îmbrățișează și portul popular în care există o reglementare de clasă și categorie socială, de vârstă, de sex, de profesiune, în raport de zonă, zonă și chiar sat

Elementul coercitiv al obiceiurilor de orice fel îl constituie, printre altele, și „obiceiul pământului” sau „legea țării” și constituie concepția juridică obștească unitară cu rădăcini adânci în activitatea etico-socială a autohtonilor.

Pentru încălcarea datinilor și obiceiurilor existau organe de judecată și forme tradiționale pe care le-am prezentat în subcapitolul *Forme de judecată și pedepse tradiționale*, pe care le exercita ceata feciorilor. Dintre pedepse amintim: descolindatul, strigarea peste sat, blesteme, practici magice precum „ducerea manei”, Metehăul, bricelatul. În lumea colindelor termenii juridici rezidă din disciplina militară a cetelor de feciori, organizată după reguli imuabile, străvechi, dăinuind până în zilele noastre.

În subcapitolul *Datoriile cetelor de feciori* ne-am ocupat de câțiva termeni ce decurg din „pravila feciorilor”. Pentru termenul *a amenda* într-un singur text vom întâlni mai multe cuvinte precum: *a se globi* < sl. *globa*, „amendă care se aplică cuiva ca urmare a săvârșirii unor delict”; *a certá* < lat. *certare*, „a se gâlcevi, a dojeni, a pedepsi”; *a puni* < fr. *punitif*, „a pedepsi”.

Ceata feciorilor veghea ca toți membrii comunității să respecte legile nescrise ale tradiției. Chizeșii erau investiți cu dreptul de a judeca și pedepsi unele abateri de la normele de comportament ale feciorilor și fetelor.

Subcapitolul *Termeni juridici în obiceiuri și creații populare* analizează mai mulți termeni întâlniți în periplul nostru în cadrul obiceiurilor din zona Codru: *a alchezi* < magh. *alkudni*, „a se târgui, a se tocmi”; *birău* < magh. *biró*, „primar”; *ecléjie* < lat. *ecclesia*, „pământul bisericii”; *fișcuș* < lat. *fiscus*, „vistierie, trezorerie”, „impozit”; *tânjală* < et. nec. „rudă de lemn folosită la prinderea celei de-a doua perechi de vite la jug”; *mană* < sl. *mana*

(ngr. *mánna*), „rod, fruct” sau „ploaie de vară cu efect dăunător asupra plantelor”; *bricelă* < lat. *bricella*, „nuia, băț”; *s-a sânecat* > lat. *ex-somnicare*, „a se trezi”; *a crunta* < lat. *cruentus*, „a sângera”, astăzi cu sensul de „încrunțat”, „om rău”; *fârtat* < lat. *frater*, „a se lega frați”; *crai* < sl. *krali*, „rege, domnitor”, „mag”; *fin* < lat. *filianus*; *ginere* < lat. *gener*; *balț* < lat. *balteus*, „panglică”; *a peți* < lat. *petere*, „a cere în căsătorie”; *staroste* < sl. *starosta*, „conducător al unor bresle”, „persoană care, oficial, conduce nunta”.

Capitolul al IV-lea, intitulat *Contribuții și reconsiderări cu privire la unii termeni juridici din lucrare*, subliniază aportul nostru la corectarea unor etimologii ai termenilor juridici atestați de noi pe teren în zona Codru, precum: *pițărău*, *andirete*, *astruc*, *jintuială*, *cătun*, *oarzăn*, *vatră*, *a mirui*, *a zdrumica*.

În *Concluzii* amintim faptul că cercetările noastre de etnologie juridică au încercat să găsească rudimente de legi și termeni ai proprietății devălmașe, ai dreptului cutumiar agrar, ai legii nescrise a stânei. Romulus Vulcănescu vede în cântecul epic, liric și dramatic, în narațiune, bocet, blestem, proverb etc., înțelegând aici toate genurile literare, formele concrete ale literaturii populare în care supraviețuiesc cutumele și tradițiile juridice (Vulcănescu, 1970: 28).

În demersul nostru, am cercetat componența vocabularului din domeniul juridic și de drept, analizând toți termenii înregistrați de atlasele lingvistice românești, pe cât posibil am stabilit vechimea diferitelor straturi terminologice pentru cuvintele din aria noastră de cercetare, am arătat importanța și frecvența termenilor de o anumită origine în spațiul cercetat.

Cercetând valoarea culturală și lingvistică a termenilor juridici, observăm că numai o abordare interdisciplinară poate cuprinde fenomenul în complexitatea manifestărilor și înțelesurilor sale. Fiind prin excelență act de comunicare, termenul juridic se pretează unor evaluări în care analiza lingvistică trebuie însoțită permanent de cea etnologică.